

Nadleśnictwo Kwidzyn

Program wsiedlania kuropatwy na lata 2017-2026

Maj 2017

Sporządziła : Monika Zamyślewska

NADLEŚNICZY
NADLEŚNICTWA KWIDZYN
mgr inż. Wiesław Kosecki

Spis treści

I.	DANE OGÓLNE	3
II.	ANALIZA DOTYCHCZASOWEJ GOSPODARKI ZWIERZYNĄ DROBNĄ NA TERENIE NADLEŚNICTWA KWIDZYN.....	7
III.	PODSTAWY PRAWNE DO REALIZACJI PROGRAMU ODBUDOWY POPULACJI KUROPATWY I REDUKCJI DRAPIEŻNIKÓW	12
IV.	CEL PROGRAMU.....	14
V.	KUROPATWA – INFORMACJE NA TEMAT BIOLOGII ŻYCIA, SPOSOBÓW WSIEDLANIA I POPRAWY WARUNKÓW BYTOWANIA W ŁOWISKU.....	18
VI.	BIBLIOGRAFIA.....	40
ZAŁĄCZNIKI DO PROGRAMU:		
1.	HARMONOGRAM WDROŻENIA PROGRAMU WSIEDLANIA KUROPATWY W NADLEŚNICTWIE NA LATA 2017-2026.....	24
2.	WZORCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA POLETKA DLA KUROPATWY.....	28
3.	PRZYKŁADOWY HARMONOGRAM CZASOWY PRAC WYKONYWANYCH NA POLETKU DLA KUROPATWY.....	30
4.	MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENY WSIEDLEŃ.....	
5.	ZESTAWIENIE KOSZTÓW W 1 ROKU REALIZACJI PROGRAMU I KOSZTÓW COROCZNYCH.....	31
6.	PLAN ZAGOSPODAROWANIA POLETKA DLA KUROPATWY NA DWA LATA (2017/2018)	
7.	PRZYKŁADOWE SCHEMATY URZĄDZEŃ ŁOWIECKICH DLA KUROPATW I ICH OPIS.....	32
8.	MONITORING LICZEBNOŚCI	34
9.	WZÓR DEKLARACJI DLA KÓŁ ŁOWIECKICH	38
10.	WZÓR SPRAWOZDANIA ROCZNEGO.....	39

I. Dane ogólne

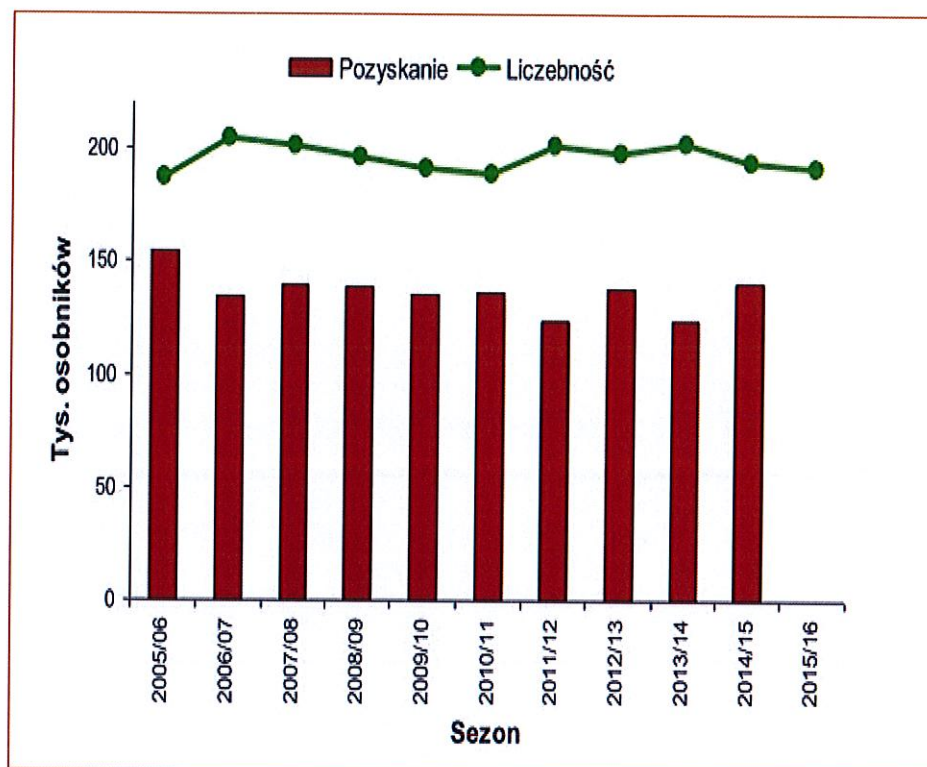
W okresie ostatnich 20 lat w Polsce występuje wyraźny regres populacji kuropatwy, która jeszcze w latach 70-tych i 80-tych występowała masowo i stanowiła ozdobę polskich pól i łąk. Istotną przyczyną regresu zwierzyny drobnej jest brak agrocenoz stanowiących źródło pokarmu i osłonę, kurczenie się bazy pokarmowej i zła jakość pokarmu na skutek zanieczyszczenia środowiska poprzez wprowadzenie ogromnej ilości związków chemicznych szkodliwych dla organizmów żywych. Zastosowanie maszyn rolniczych niszczy ptasie lęgi i zabija młode osobniki. Postępująca intensyfikacja rolnictwa przejawiająca się zwiększonym zużyciem nawozów i środków ochrony roślin, zmniejszeniem areалу żyta i ziemniaków, wypieraniem ziół na korzyść traw azotolubnych, zwiększona obecność metali ciężkich jest również powodem tych zmian. Na skutek zwiększania powierzchni poszczególnych pól uprawnych nastąpił zanik śródpolnych miedz, zadrzewień i zakrzaczeń pozbawiając tym samym wielu gatunków miejsc schronienia (Nowakowska J. 2010).

Zagrożeniem dla zwierzyny jest ponadto rozwijająca się sieć drogowa i wzrost liczby pojazdów na drogach (Kryński i in. 2007). Bardzo ważnym czynnikiem spadku pogłowia zwierzyny drobnej jest drapieżnictwo (lis), a także zwiększająca się liczba dziczyałych psów i kotów. Na liczebność lisów niewątpliwie wpływają stosowane w całym kraju od 2002r szczepienia przeciw wściekliźnie, które poprzez ograniczenie rozwoju choroby wyeliminowały podstawowy czynnik ograniczający liczebność populacji omawianego drapieżnika (Smreczak 2007).

Skutkiem powyższych zmian w środowisku naturalnym jest spadek liczebności kuropatwy o 70 % populacji w stosunku do lat 70-tych w Polsce. Niskie stany populacji w łowiskach sprawiły, że w większości okręgów zrezygnowano lub ograniczono polowania na te ptaki. Podobną tendencję wstrzymywania polowań lub samego ograniczania ich intensywności można zaobserwować również na terenie Europy. Według badań ornitologów, w ciągu ostatnich 30 lat populacja kuropatw w krajach Unii zmniejszyła się o 82%.

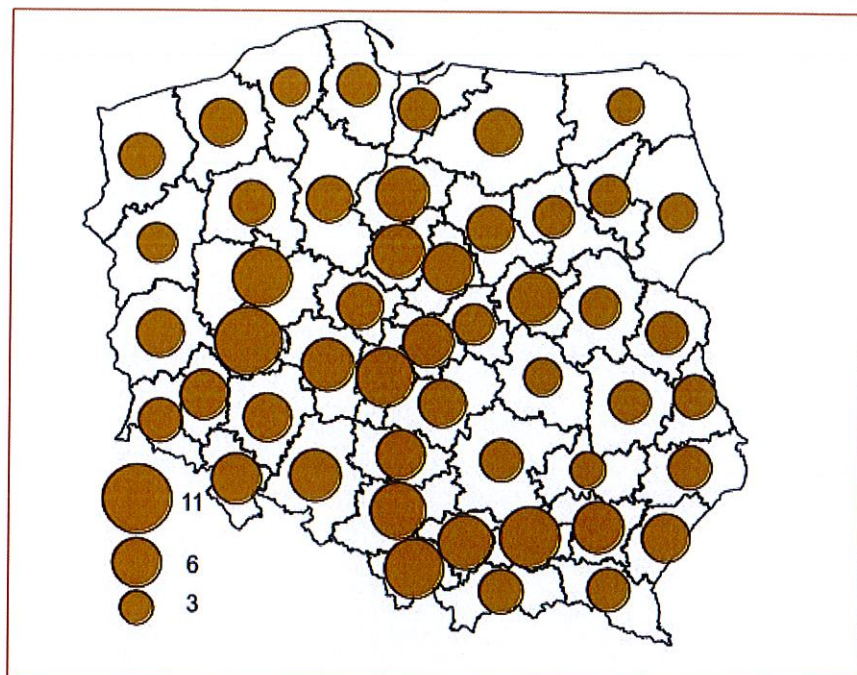
1. Sytuacja zwierząt łownych – lisa i kuropatwy – w Polsce

LIS – Liczebność lisów w Polsce, po szybkim wzroście w II poł. Lat 90-tych XX wieku, praktycznie się ustabilizowała (Ryc. 1). Pozyskanie lisów na 1000 ha powierzchni ogólnej łowisk w sezonie 2014/15 wynosiło w poszczególnych okręgach od 3,5 do 10,8 sztuk, a różnice między skrajnymi wartościami były trzykrotne (Ryc.2.)

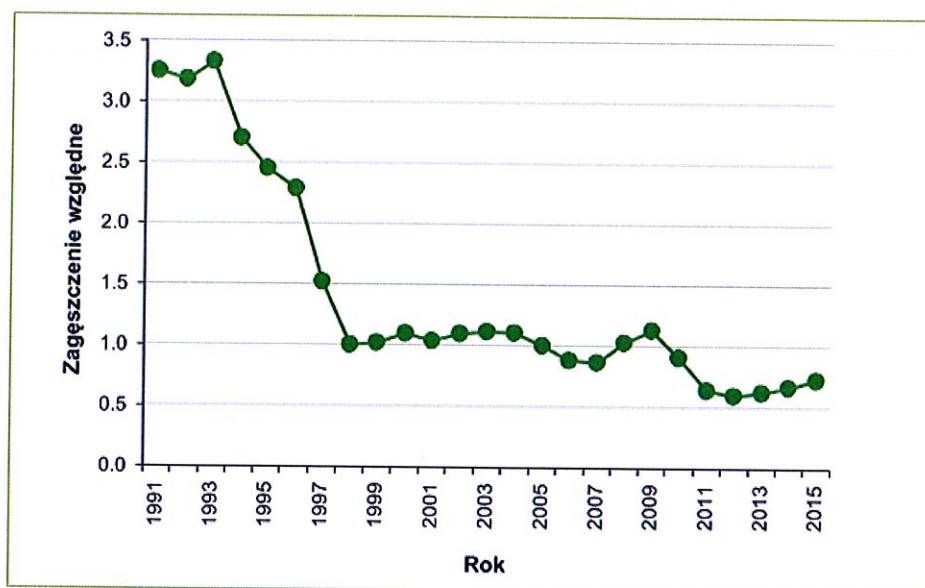
Ryc.1. Liczebność i pozyskanie lisów w Polsce w sezonach 2005/06-2015/16 (Stacja badawcza PZŁ Czempień)

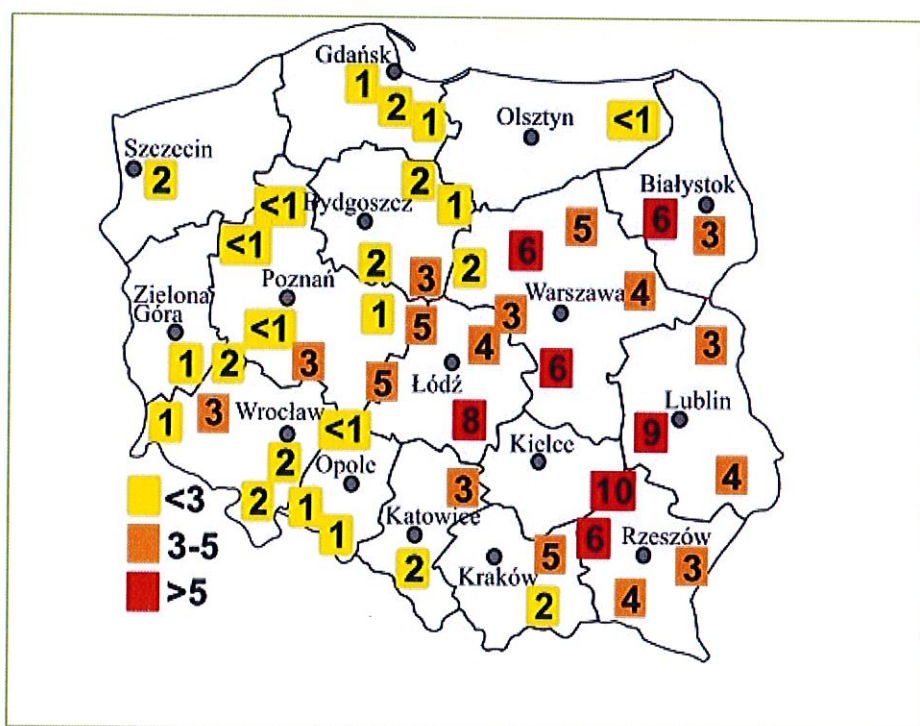

Ryc.2. Pozyskanie lisów w okręgach łowieckich w sezonie 2014/15 (sztuki na 1000 ha powierzchni ogólnej) (Stacja badawcza PZŁ Czempień)

KUROPATWA - Po około trzykrotnym spadku średniego zagęszczenia kuropatw w Polsce w latach 90-tych ubiegłego stulecia, na początku obecnego wieku krajowa populacja tych ptaków ustabilizowała się. Natomiast podczas ostatniego dziesięciolecia miały miejsce najpierw wahania stanów kuropatw, a potem wyraźny spadek. W konsekwencji, w latach 2011-2015 ich średnie zagęszczenie było o 40% mniejsze niż w okresie 2001-2005 (Ryc.3.). Średnie wiosenne zagęszczenie kuropatw w tym dziesięcioleciu wynosiło od <1 do 10 par na 100 ha. Niskie wartości (od < 1 do 2 par/100 ha) występowały przede wszystkim na zachodzie, północy i częściowo na południu kraju. (Ryc.4). Zmniejszenie liczebności kuropatw doprowadziło do znacznego spadku wielkości ich pozyskania. Jeszcze na początku lat 90 XX wieku strzelano w kraju 220-290 tys. tych ptaków. Około połowy pierwszej dekady XXI pozyskiwano już tylko kilkanaście tysięcy, a po kolejnej fazie spadku populacji w ostatnim pięcioleciu, pozyskanie zmniejszyło się do poniżej tysiąca sztuk, na przykład w sezonie 2014/15 wynosiło 800 sztuk (Ryc.5.).

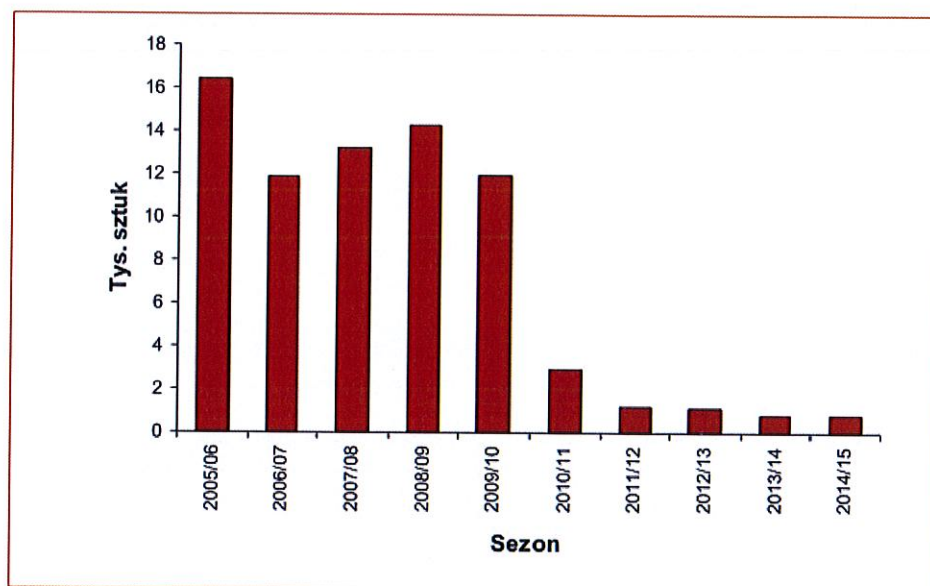

Ryc.3. Zmiany średniego wiosennego zagęszczenia kuropatw w Polsce w latach 1991-2015 (Stacja badawcza PZŁ Czempień)

Ryc.4. Średnie wiosenne zagęszczenie kuropatw (pary/100 ha pól) w poszczególnych terenach monitoringu w latach 2001-2010 (Stacja badawcza PZŁ Czempień)

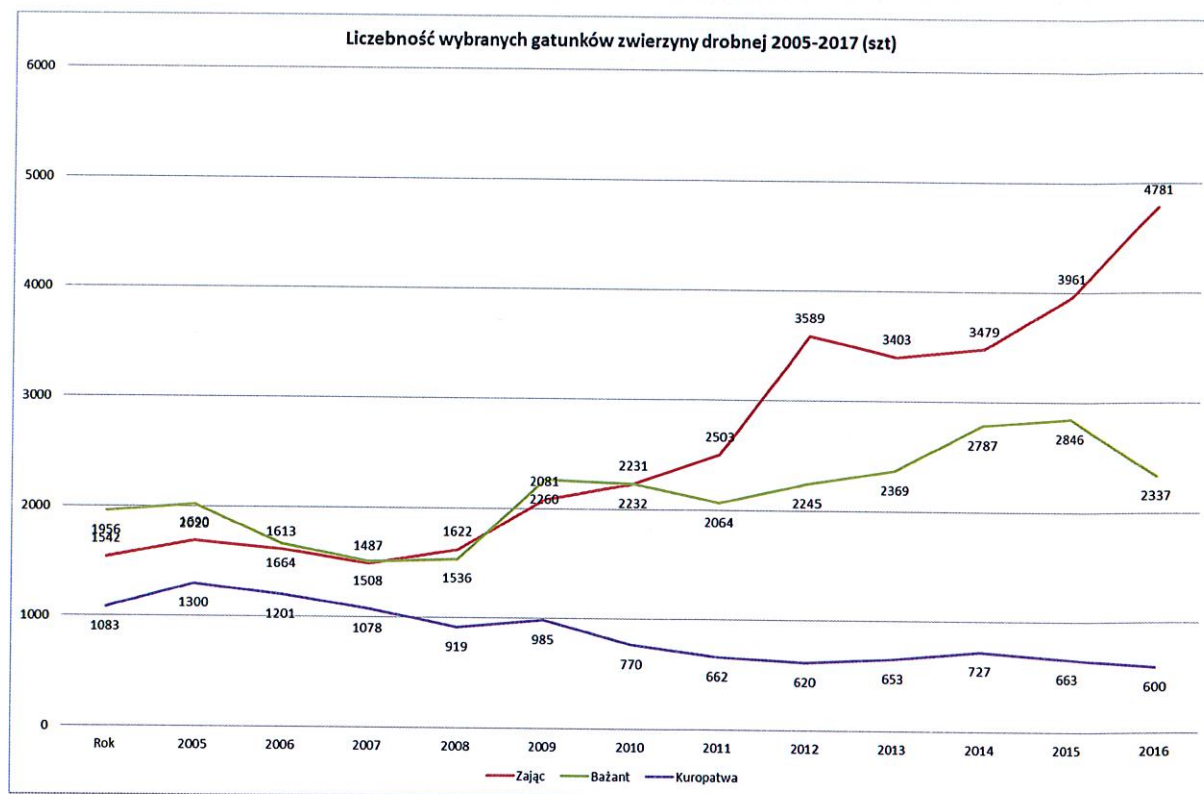

Ryc.5. Pozyskanie kuropatw w Polsce w sezonach 2005/06 - 2014/15 (Stacja badawcza PZŁ Czempień).

Kuropatwa to nadal gatunek łowny. Przez dekady cieszyła się dużą popularnością wśród myśliwych, była symbolem polowań na zwierzynę drobną w Polsce. Zanikający gatunek kuropatwy *Perdix perdix* należy w Polsce do grupy newralgicznej pod względem zagrożenia. Na świecie gatunek ten nie jest zagrożony wymarciem. Ma status LC – *least concern* - w Czerwonej Księdze Gatunków Zagrożonych (Raport IUCN) (Nasiadka, Dziedzic 2014).

II. Analiza dotychczasowej gospodarki zwierzyną drobną na terenie Nadleśnictwa Kwidzyn

Zwierzyna drobna na terenie Nadleśnictwa Kwidzyn oprócz drapieżników jak np. lisy, czy jenoty reprezentowana jest przez zajęce szaraki, dzikie króliki, bażanty, kuropatwy, słonki, łyski, dzikie gęsi, dzikie kaczki, grzywacze. Stan ilościowy zwierzyny drobnej jest w ostatnim 10-leciu stabilny, a w przypadku bażanta i zająca nastąpił niewielki, ale zauważalny wzrost (Ryc. 6.). Taki stan jest również zasługą Kół Łowieckich i Nadleśnictwa dzięki wspólnej pracy na rzecz przywrócenia tych gatunków łowiisku (głównie wsiedlenia).

Ryc. 6. Liczebność bażanta, zająca i kuropatwy w okresie 2005-2017r.

Tendencja liczebności kuropatwy na terenie zagospodarowanym przez Nadleśnictwo jest taka jak dla całego kraju – przyjęty model rolnictwa, eliminowanie zakrzaczeń i śródpolnych zadrzewień powoduje, że liczebność tych kuraków znacznie zmalała.

Niniejszy „Program wsiedlania kuropatwy” ma zachęcić koła łowieckie oraz OHZ Nadleśnictwa Kwidzyn do podjęcia radykalnych działań na rzecz odtworzenia populacji tego ptaka.

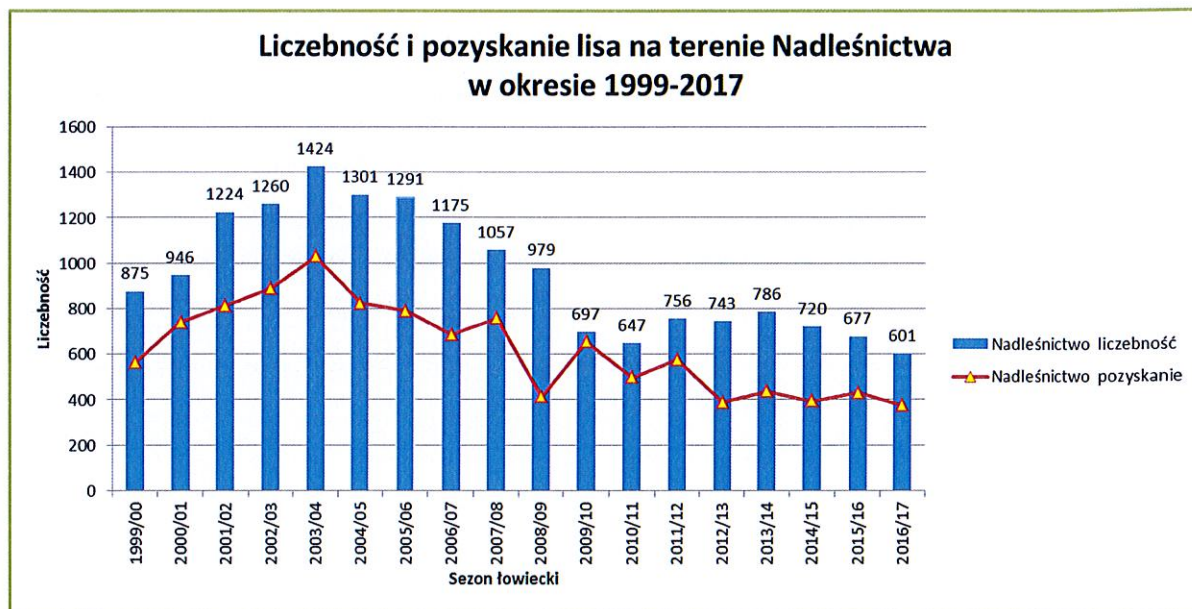
Zwierzyna drobna występuje we wszystkich 27 odwodach łowieckich Nadleśnictwa Kwidzyn o łącznej powierzchni polnej 111 552 ha. Specjalnie na potrzeby niniejszego opracowania dokonano zestawienia liczebności kuropatwy i jej największego wroga – lisa na przestrzeni 18 sezonów łowieckich. Dane pochodzą z Rocznych Planów Łowieckich i danych zaakceptowanych przez Radę Rejonu.

Charakterystyka liczebności, pozyskania i zagęszczenia lisa i kuropatwy w okresie 1999-2017r.:

Tab.1. Liczebność i pozyskanie lisa na terenie OHZ i Nadleśnictwa w okresie 1999-2017r.

Sezon łowiecki	Nadleśnictwo		w tym OHZ	
	liczebność	pozyskanie	liczebność	pozyskanie
1999/00	875	563	82	39
2000/01	946	740	90	45
2001/02	1224	813	130	86
2002/03	1260	889	120	83
2003/04	1424	1028	150	130
2004/05	1301	824	140	94
2005/06	1291	789	155	120
2006/07	1175	686	140	98
2007/08	1057	756	165	108
2008/09	979	413	95	45
2009/10	697	653	85	31
2010/11	647	496	85	21
2011/12	756	574	125	26
2012/13	743	387	130	33
2013/14	786	436	110	29
2014/15	720	392	90	29
2015/16	677	430	85	39
2016/17	601	374	84	56

Ryc.7. Liczebność i pozyskanie lisa na terenie Nadleśnictwa w okresie 1999-2017r.

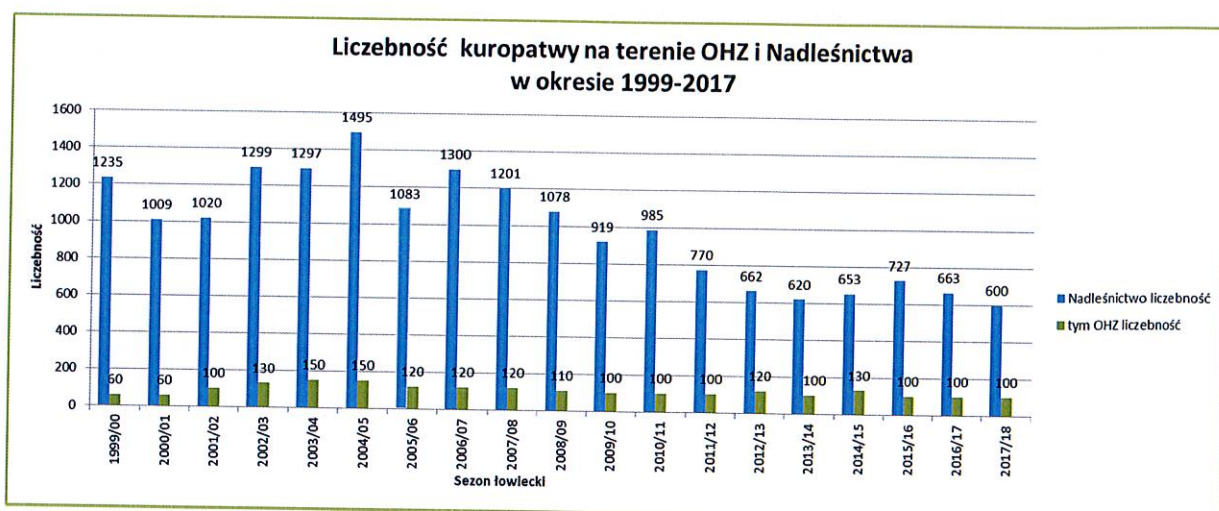
W wyniku analizy 18 sezonów łowieckich można zauważyć, że liczebność lisa w Nadleśnictwie Kwidzyn wzrastała do sezonu 2003/04 po którym nastąpił spadek liczebności do 697 sztuk w sezonie 2009/10. Od tego momentu obserwuje się stabilizację liczebności na zbliżonym poziomie. Zagęszczenie lisa z inwentaryzacji 2017/18 wynosi 5,4szt/1000ha **powierzchni polnej obwodu**. Według zasad gospodarki łowieckiej w łowiskach nastawionych na gospodarowanie zwierzyną drobną zagęszczenie lisów nie powinno przekraczać 2-4 os/1000 ha (Kamieniarz R., Panek M., 2008). Aby osiągnąć taki rezultat należy zmniejszyć liczebność tego drapieżnika do maksymalnie 462 osobników.

KUROPATWA:

Tab.2. Liczebność i pozyskanie kuropatwy na terenie OHZ i Nadleśnictwa w okresie 1999-2017.

Sezon łowiecki	Nadleśnictwo		tym OHZ	
	liczebność	pozyskanie	liczebność	pozyskanie
1999/00	1235	23	60	0
2000/01	1009	13	60	0
2001/02	1020	15	100	0
2002/03	1299	31	130	0
2003/04	1297	0	150	0
2004/05	1495	20	150	0
2005/06	1083	12	120	0
2006/07	1300	0	120	0
2007/08	1201	2	120	0
2008/09	1078	0	110	0
2009/10	919	2	100	0
2010/11	985	0	100	0
2011/12	770	0	100	0
2012/13	662	0	120	0
2013/14	620	0	100	0
2014/15	653	0	130	0
2015/16	727	0	100	0
2016/17	663	0	100	0
2017/18	600	0	100	0

Ryc.8. Liczebność kuropatwy na terenie OHZ i Nadleśnictwa w okresie 1999-2017r.

Kuropatwa jako jedyny gatunek zwierzyny drobnej na terenie gospodarowanym przez Nadleśnictwo wykazuje od 10 lat duży spadek liczebności. W sezonie łowieckim 2017/18 liczebność kuropatwy była najmniejsza spośród wszystkich analizowanych lat i wynosiła zaledwie 600 sztuk (Tab.2.,Ryc.8.). W porównaniu do sezonu łowieckiego 2004/05 ich liczebność zmalała aż o 60%. Zagęszczenie kuropatwy wg stanu na 10.III.2005 r. wyniosło 13,4 szt na 1000 ha powierzchni polnej obwodu, podczas gdy po inwentaryzacji stanu wiosennego w sezonie 2017/18 jej zagęszczenie zmalało do 5,4 szt na 1000 ha powierzchni polnej obwodu. Wg prof. Bobka wzorowe zagęszczenie powinno wynosić 200-250 osobników/1000 ha.

Obecnie bez zdecydowanej ingerencji ze strony Nadleśnictwa i Kół Łowieckich nie widać znaczących szans na poprawę stanu kuropatwy w naszych łowiskach.

III. Podstawy prawne do realizacji Programu odbudowy populacji kuropatwy i redukcji drapieżników.

Podejmowany Program ma stworzyć podstawy do wykorzystania możliwości różnych środków w celu szeroko rozumianych działań na rzecz ochrony środowiska i zwiększania populacji kuropatwy.

1. Zgodnie z ustawą Prawo ochrony środowiska w celu realizacji ekologicznej polityki państwa Rada Powiatu sporządza powiatowe programy ochrony środowiska. Programy te określają w szczególności: cele ekologiczne, harmonogram działań, środki niezbędne do osiągnięcia celów a także mechanizmy jakie rządzą pozyskiwaniem funduszy.
2. Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 o samorządzie powiatowym wymienia zadania publiczne realizowane przez powiat m.in. działania w zakresie ochrony przyrody.
3. Na podstawie Ustawy z dnia 27 kwietnia 2001 roku Prawo ochrony środowiska instytucją, która ma za zadanie finansowo wspierać w zakresie ochrony środowiska i wspomagać realizację zadań jest Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska.
4. Realizacja wszystkich przedsięwzięć Programu mieści się w ustawowych zadaniach łowiectwa, które zgodnie z art.1. ustawy Prawo Łowieckie z 13 października 1995 roku stanowią element ochrony środowiska. Podstawy współpracy Polskiego Związku Łowieckiego z jednostkami samorządowymi są określone w art. 34 ustawy z Prawo łowieckie 13 października 1995 r. (Dz. U. z 2005 r. Nr 127, poz. 1066 z późn. zm.):
„Art. 34. Do zadań Polskiego Związku Łowieckiego należy:
✓ prowadzenie gospodarki łowieckiej,
✓ troska o rozwój łowiectwa i współdziałanie z administracją rządową i samorządową, jednostkami organizacyjnymi Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe i parkami narodowymi oraz organizacjami społecznymi w ochronie środowiska przyrodniczego, w zachowaniu i rozwoju populacji zwierząt łownych i innych zwierząt dziko żyjących, ...”
5. Organy Polskiego Związku Łowieckiego, dostrzegając problem zmniejszania się populacji niektórych gatunków zwierzyny drobnej, wydały określone przepisy:

- ✓ uchwała nr 26/2002 Naczelnej Rady Łowieckiej z dnia 23 kwietnia 2002 r. w sprawie programu poprawy warunków bytowania i rozwoju populacji kuropatwy i zająca szaraka,
  - ✓ zarządzenie nr 3/2002 Zarządu Głównego Polskiego Związku Łowieckiego z dnia 16 maja 2002 r., w którym w związku z ramowymi programami poprawy warunków bytowania zająca i kuropatwy, zobowiązano wszystkie zarządy okręgowe do opracowania, wdrożenia i realizowania programów regionalnych,
  - ✓ zarządzenie nr 4/2003 Zarządu Głównego Polskiego Związku Łowieckiego z dnia 23 września 2003 r. w sprawie realizacji wytycznych zawartych w „Poradniku zagospodarowania łowisk polnych i gospodarowania podstawowymi gatunkami zwierzyny drobnej”.
6. W Nadleśnictwie Kwidzyn obowiązuje Zarządzenie Nadleśniczego nr 28/2013 z dnia 07.05.2013 określające zasady funkcjonowania Ośrodka Hodowli Zwierzyny Nadleśnictwa Kwidzyn.
  7. Redukcja drapieżników w tym lisów odbywa się na podstawie obowiązujących zasad gospodarki łowieckiej i kryteriach określonych w Rocznych Planach Łowieckich. Należy dodatkowo podkreślić, że decyzja z dnia 17.01.2017 roku Ministra Środowiska, na wniosek Głównego Lekarza Weterynarii zezwala na odstrzał lisów (*Vulpes vulpes*) w liczbie 4 osobników na 100km² corocznie, również w okresach ochronnych, do celów naukowych na terenach kół łowieckich całego kraju do 31.12.2021 roku.
  8. Odstrzał lisów dopuszczony jest przez cały rok kalendarzowy w obwodach, w których miały miejsca zasiedlenia zająca, bażanta lub kuropatwy. Zgodnie z interpretacją §1 ust.1 pkt 9 Rozporządzenia MŚ z dnia 16 marca 2005 r. w sprawie określenia okresów polowań na zwierzęta łowne, na lisy przez cały rok można polować w obwodach, w których choćby w jednym z ostatnich dwóch lat kalendarzowych odbywało się zasiedlanie zająca, bażanta lub kuropatwy.

IV. Cel programu:

Nadrzędnym celem programu jest realizacja następujących działań:

1. Odbudowa stanu liczebnego kuropatwy poprzez zasilanie łowiska kuropatwą pochodzącą z chowu.
2. Zagospodarowanie ostoi w wyznaczonych miejscach łowisk OHZ i Kół Łowieckich oraz podjęcie działań mających na celu zainteresowanie rolników urozmaiceniem biotopu na swoich polach.
3. Redukcja stanu liczebnego drapieżników.
4. Walka z kłusownictwem.
5. Współpraca z młodzieżą szkolną i dziećmi.
6. Organizacja spotkań w środowisku wiejskim – prezentacja Programu.
7. Współpraca z administracją publiczną.
8. Działania celem uzyskania środków zewnętrznych na wdrożenie Programu.
9. Sporządzanie przez uczestników Programu swoich harmonogramów działań, które pozwolą na pełną realizację zamierzonych celów i poprawę bytowania zwierzyny drobnej w łowiskach na terenie administracyjnym Nadleśnictwa.
10. Rozpowszechnianie ulotek i innych form informacyjnych o płatnościach obszarowych za pozostawienie oczek wodnych, zakrzaczeń i stosowanie innych elementów pro-ekologicznych.

REDUKCJA STANU LICZEBNEGO DRAPIEŻNIKÓW

Jednym z głównych elementów zahamowania spadku ilości zwierzyny drobnej jest redukcja drapieżników. W celu prowadzenia stałego i konsekwentnego odstrzału drapieżników: lisów, jenotów, odłowu zdziczałych psów i kotów (Ustawa o Ochronie zwierząt z dnia 21.VIII.1997r. Art. 33a) potrzebna jest całkowita konsolidacja wszystkich kół łowieckich i wszystkich myśliwych w kierunku maksymalizacji pozyskania i odłowu. Aby to osiągnąć należałoby przestrzegać następujących zasad:

1. Przy okazji wystawiania zezwolenia na polowania indywidualne na gatunki inne niż drapieżne należy wpisywać w nie także drapieżniki (w przypadku lisa powinna być to większa liczba sztuk).
2. Myśliwych, którzy przykładają się do tępienia drapieżników należy wysoko premiować dodatkowym upoważnieniem na odstrzał szczególnie zwierzyny trofeowej lub zaliczeniem godzin na poczet prac gospodarczych bądź premiami finansowymi.
3. Wprowadzić bodźce mające na celu intensyfikację redukcji drapieżników – np. organizacja konkursów na tytuł Króla polowań na drapieżniki „Lisiarz roku”.
4. Wykonywać zgodnie z prawem i obowiązującymi zasadami wszelkiego rodzaju nęciska (głównie na lisy) przy ambonach lub w innych miejscach łowiska.
5. Kontynuować współpracę z Powiatowymi Inspektoratami Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie i Malborku w zakresie odstrzału lisów w okresie ochronnym.
6. W pierwszej kolejności redukować liczebność lisa i innych drapieżników na terenach wsiedleń kuropatwy.

WALKA Z KŁUSOWNICTWEM

Mając na uwadze starą maksymę, że „ten tylko poluje, kto hodzi i chroni zwierzynę oraz środowisko jej bytowania”, należy prowadzić stałą walkę z przejawami kłusownictwa i innego szkodnictwa łowieckiego. Każdy myśliwy powinien poczuć się strażnikiem łowiska i częściej – niż tylko w weekendy – prowadzić kontrolę

poszczególnych rejonów obwodu łowieckiego zdejmując wszelkie urządzenia kłusownicze i wnyki.

Aby to zrealizować można na stałe do kalendarza wpisać akcje mające na celu ochronę zwierząt łownych. Miejsce i zakres działań w danym roku powinny odbywać się wg wcześniej zaplanowanego scenariusza.

WSPÓŁPRACA Z MŁODZIEŻĄ SZKOLNĄ

Jednym z podstawowych elementów wchodzących w zakres działalności administracji Lasów Państwowych i PZŁ jest przyrodnicza edukacja społeczeństwa oraz podnoszenie świadomości ekologicznej wśród młodzieży szkolnej i lokalnej społeczności. Działania edukacyjne w tym zakresie mogą opierać się o realizowanie:

1. Lekcji przyrodniczo-łowieckich przy użyciu dostarczonych materiałów przez dzierżawców lub zarządców obwodów łowieckich.
2. Organizowanie wspólnie z młodzieżą szkolną wyjazdów w teren z myśliwymi połączonych bezpośrednio z zimowym dokarmianiem i obserwacją zwierzyny (zwłaszcza wiosną).
3. Organizowanie zbiórki karmy, naprawa lub budowanie urządzeń łowieckich w tym np. budek dla kuropatw.
4. Organizowanie śródpolnych zalesień i zadrzewień omawiając przy tym rolę miedz i zakrzaczeń jako miejsca bytowania zwierzyny drobnej.
5. Organizowanie dla szkół w obrębie danego obwodu łowieckiego w trakcie Dnia Ziemi lub Światowego Dnia Ochrony Środowiska imprez przyrodniczych z udziałem ludzi mających duże znaczenie na niwie przyrodniczej.
6. W zakresie promocji ochrony kuropatwy zachęca się do włączenia informacji o kuropatwie do przebiegu pieszych szlaków turystycznych oraz umieszczenie ich na leśnych parkingach samochodowych czy leśnych ścieżkach rowerowych. To pośrednia, a w dłuższej perspektywie wysoko procentująca forma ochrony tego kuraka.

ORGANIZACJA SPOTKAŃ W ŚRODOWISKU WIEJSKIM

Bardzo ważnym krokiem są spotkania z sołtysami i mieszkańcami wsi w celu rozpropagowania idei Programu, w tym położenie nacisku na rolę zwierząt dziko żyjących w ekosystemach polnych, ogromną rolę zakrzaczeń i zadrzewień śródpolnych, negatywny wpływ dziko wałęsających się psów i kotów na populacje zwierzyny drobnej, destrukcyjne działanie wypalania łąk i uświadomienie oddziaływania oddziaływaniu zabiegów agrotechnicznych na zwierzęta.

Należy podjąć rozmowy z właścicielami znacznych obszarów rolnych w celu dzierżawienia gruntów dla wsiedlania zwierzyny drobnej, na których zostaną podjęte przez zarządców obwodów odpowiednie działania poprawy warunków bytowania zwierzyny. Wskazane byłoby uzgodnić z rolnikami zakres prac polowych, który byłby dla nich akceptowalny, a jednocześnie pożyteczny dla kuropatw (np. przesunięcie terminu orki z jesieni na wiosnę spowodowane jesiennymi obserwacjami kuropatw, pozostawianie rżysk na zimę planując wiosenne siewy, wykupienie pozostawionego na zimę plonu itp.).

Takie ustalenia mogą być podejmowane z pominięciem procedury umowy lub poprzez jej spisanie z właścicielem gruntu. W ewentualnej umowie rolnik zagwarantowałby wykonanie jakiegoś zabiegu w innej porze roku lub na mniejszym areale, bezpłatnie lub odpłatnie.

Kolejną praktyką, jaka niewątpliwie byłaby korzystna dla odbudowy populacji kuropatwy jest wydzierżawienie od rolników pasów pól do poszerzania miedz, co złamałoby monokulturowy charakter pól obsiewanych głównie zbożami oraz stworzenie bazy żerowej dla kuropatw i miejsc jej gniazdowania. Ważną rolę w tworzeniu ostoi dla kuropatw odgrywać mogą myśliwi posiadający gospodarstwa rolne. W promocji ochrony kuropatwy, jak zaznaczono wcześniej, duże znaczenie ma uświadomienie rolnikom katastrofalnego wpływu wiosennego wypalania nieużytków, rowów i łąk. Należy podkreślić, że członkowie kół łowieckich powinni kontaktować się z rolnikami indywidualnie i uświadamiać jak ważna jest ochrona tego ptaka i co traci przyroda w wyniku prowadzenia powszechnie przyjętego modelu rolnictwa.

WSPÓŁPRACA Z ADMINISTRACJĄ PUBLICZNĄ, I KOŁAMI ŁOWIECKIMI

Szeroko rozumiana współpraca z gminami i starostwami powinna mieć miejsce nieprzerwanie, również w zakresie zagospodarowania gruntów jakie mają one w zarządzie, a które mogą stać się miejscem wsiedlania zwierzyny drobnej. Wspomniane instytucje posiadają także możliwości finansowania niniejszego Programu. Współpraca z lokalnymi mediami i samorządami w propagowaniu treści Programu ma na celu włączenie ich do zachęcenia rolników do działań ochronnych. Za ważną należy uznać współpracę z ARiMR oraz z Powiatowymi Zespołami Doradztwa Rolniczego w zakresie uświadamiania obowiązków rolnika. Dotyczy to np. obszarów proekologicznych EFA - enklaw zieleni śródpolnej zaliczanych do powierzchni obowiązkowego zazielenienia, a także płatności za pozostawianie oczek wodnych oraz zakrzaczeń.

Konieczne jest aby przedstawić ideę Programu leśnikom i członkom kół łowieckich, celem zachęcenia do aktywnego uczestnictwa w realizacji wszystkich założeń, nie tylko współpracy określonej prawem.

Nadleśnictwo Kwidzyn oferuje kołom łowieckim korzystanie z doradztwa oraz materiału sadzeniowego do zadrzewień i zakrzaczeń śródpolnych w celu poprawy warunków bytowania zwierzyny.

V. Kuropatwa – informacje na temat biologii życia, sposobów wsiedlania i poprawy warunków bytowania w łowisku

Biotop:

Kuropatwa występuje na otwartych polach uprawnych, najlepiej z dużą ilością różnorodnych upraw i łąk, nieużytków z niskimi kępami traw, pasami krzewów i zarośli tworzących remizy, w których ptak będzie mógł się schronić przed zagrożeniem lub niekorzystnymi warunkami atmosferycznymi. Istotną rzeczą jest występowanie miedz, śródpolnych, kęp drzew i nieużytków. Kuropatwa dobrze sobie radzi w sąsiedztwie człowieka. Często zimą widuje się grupy ptaków przy zabudowaniach mieszkalnych i budynkach gospodarczych, czasem w pobliżu kurników i otwartych hodowli drobiu, gdzie mogą się pożywić i schronić. Adaptuje się do zmian w środowisku, jednak

niekorzystne dla niej są duże obszary monokulturowych upraw rolnych. Korzysta z poboczy dróg i szlaków komunikacyjnych, gdzie może znaleźć pas nieużytków.

Wielkość terytoriów na którym żyje stadko kuropatw to około 1-4 ha. Jest to wielkość ruchoma, bo uzależniona od warunków siedliskowych, dostępności pokarmu oraz możliwości schronienia). Jest ona ściśle uzależniona od zagęszczenia kuraków na danym obszarze.

Pożywienie:

Pożywienie dorosłych kuropatw stanowią nasiona, drobne rośliny łąkowe, młode źdźbła traw i zbóż. U piskląt w początkowej fazie rozwoju owady odgrywają podstawową rolę (owady i ich larwy, m.in. błonkówki, chrząszcze, motyle i pluskwiaki, larwy mrówek i owadów bezskrzydłych), w późniejszym okresie pokarm zwierzęcy ustępuje pokarmowi roślinnemu. Dieta ptaków jest zależna od pory roku:

1. wiosną i wczesnym latem – pokarm zwierzęcy stanowi ok. 10% pożywienia,
2. jesienią pobierają głównie pokarm roślinny, z przewagą nasion chwastów i ziarna zbóż,
3. zimą, gdy dostępność pokarmu jest ograniczona poprzez zalegający śnieg, podstawowym pokarmem są oziminy oraz rośliny występujące na ścierniskach i miedzach – w tym nasiona chwastów.

Biologia życia kuropatwy:

Kuropatwy są monogamiczne, po złączeniu się w pary przez kolejne sezony razem wychowują potomstwo. Pary łączą się na koniec lutego przeważnie między osobnikami tej samej grupy. Młode samce dość często opuszczają swoje stado i łączą się z kurami z sąsiednich stad (Jenkins 1961).

Kury zakładają gniazdo (w maju), wygrzebując nogami w ziemi małe zagłębienia, które wyścielają niewielką ilością suchej trawy i liści. Na gniazda wybierają miejsca pod osłoną gęstej roślinności zielnej lub niskich krzewów, w polach lucerny, na miedzach, żywopłotach (Panek 1997). Samica zaczyna wysiadywanie od złożenia ostatniego jaja (składa ok. 20). Wysiadywanie trwa od 23 do 25 dni. Kuropatwy składają jaja tylko raz w roku, wyjątkowo poprawiają lęgi w przypadku zalania lub zniszczenia lęgu. Kuropatwy są zagniazdownikami. Obydwoje rodzice bardzo troskliwie opiekują się potomstwem.

Młode rozwijają się bardzo szybko – po ok. 15 dniach potrafią latać, a po 3 miesiącach w pełni przypominają dorosłe osobniki. Dojrzałość płciową osiągają już w następnym roku. Przez ten czas przebywają w stadzie rodzinnym. Średnia długość życia kuropatwy wynosi ok. 2 lat, a najstarsza znana kuropatwa osiągnęła wiek 5 lat (Paludan, 1963). Czynniki śmiertelności bardzo silnie wpływają na stan kuropatw na wszystkich etapach życia. Straty w zniesieniach spowodowane przez drapieżniki (lisy, krukowate) oraz prace polowe mogą dochodzić do 25%.

Populacja podlega znacznym wahaniom, liczebność ptaków zależy od ostrości zimy oraz pogody w czerwcu i lipcu, gdy wykluwają się pisklęta, które są bardzo wrażliwe na przemoknięcie i wychłodzenie.

Poprawa warunków bytowania kuropatwy:

1. Bardzo ważne jest ograniczenie populacji drapieżników, będących na liście zwierząt łownych (lis, jenot, norka amerykańska), a także wyłapywanie i przekazywanie odpowiednim służbom wąłesających się psów i kotów. Wskazane jest też wystąpienie do Regionalnego Dyrektora Ochrony Środowiska z wnioskiem o zgodę na odstrzał krukowatych.
2. W celach zasiedleń ważny jest wybór odpowiedniego terenu. Pożądana będzie różnorodność upraw poprzecinana miedzami z dala od wysokich drzew, które często są czatowniami ptaków drapieżnych. W celu wzbogacenia siedliska można założyć **remizy śródpolne**, pamiętając że są one schronieniem i stołówką dla drobnej zwierzyny przez cały rok.
3. Informowanie producentów rolnych o programach ekologicznych. Zachęcanie do ograniczenia stosowania środków chwastobójczych, co jest destrukcyjne w czasie lęgów i wyprowadzania młodych (pisklęta wymagają dużego, bo sięgającego 60% udziału pożywienia zwierzęcego). Wskazane jest także zachęcanie do bezpiecznych dla zwierzyny metod koszenia łąk i stosowania urządzeń płoszących.
4. Przed wpuszczeniem zwierząt w łowisko należy przygotować miejsca stałego dokarmiania - budki czy podsypy (Schemat urządzeń łowieckich stanowi **Załącznik nr 7** do niniejszego Programu). Zachęca się do zakładania remiz w

układzie strefowym z udziałem rodzimych gatunków drzew i gęstych krzewów, ale można wykorzystać do tego celu miedze lub nieużytki wzbogacając je odpowiednimi gatunkami drzew owocowych i krzewów (dzika róża, głóg, jeżyna, tarnina itp.). W przypadku kuropatwy remiza powinna mieć uniwersalną konstrukcję. Można ograniczyć się do krzewów otoczonych poletkiem uprawnym (wielkość od 0,10-0,25 ha). Wskazane byłoby również zakładanie **poletek uprawnych** zagospodarowanych pod kątem wsiedlania kuropatwy. Będzie to stanowić bardzo ważny element łowiska. Przykładowy wzorzec zagospodarowania poletka stanowi **Załącznik nr 2** do niniejszego Programu. Mianem dobrze urządzonego poletka można nazwać takie, na którym przez cały rok zwierzyna drobna znajdzie schronienie i pożywienie, co pokazuje przykładowy harmonogram czasowy prac na poletku stanowiący **Załącznik 3** do niniejszego Programu.

5. W sytuacji gdy nie można założyć stałych remiz na terenie łowiska, zachęca się do tworzenia schronień okresowych, najczęściej jednorocznych. Ich rolę spełniają pozostawione na pniu niewykoszone pasy kukurydzy, łubinu czy niewielkie – od 0,2 do 0,5 ha – poletka topinamburu, prosa i innych zbóż.
6. Zarządcy i dzierżawcy gruntów mogą na własnych lub dzierżawionych polach uprawiać rośliny służące za żer i schronienie kuropatwom. Może być to gryka, łubin, seradela, lub zdecydowanie bardziej kosztowne – buraki i ziemniaki (Wzorzec zagospodarowania poletka stanowi **Załącznik 2** do niniejszego Programu)
7. Pozostawianie odłogów, które w warunkach intensywnego rolnictwa są podstawą zachowania dzikich roślin, rozwoju owadów i innych organizmów.
8. Tworzenie pasów wiatrochronnych – pełnią funkcję osłonowe i ochronne. Dostarczają miejsc gniazdowania i wychowu młodych kuropatw. Stanowią obfite źródło pokarmu roślinnego i zwierzęcego. Pasy wiatrochronne lokuje się w kierunku prostopadłym do kierunku panujących wiatrów. Najbardziej odporne gatunki sadi się od strony nawietrznej. Pierwszy rząd stanowią głównie krzewy, takie jak głóg, bez lilak i dzika róża. Przykład

jednorzędowego pasa wiatrochlonnego : TTTOGGRRDTTT (T-tarnina, O-olsza czarna, G-głóg, R- dzika róża).

Najlepsze metody wsiedlania kuropatwy:

Wiosenne wypuszczanie:

Do wypuszczania wiosennego kuropatw przystępuje się najszybciej jak jest to możliwe. Optymalnym okresem jest miesiąc marzec. Oczywiście wszystko zależy od warunków atmosferycznych. Warunkiem musi być brak pokrywy śnieżnej i dobre prognozy pogody na najbliższe tygodnie. W wytypowanych miejscach do wypuszczenia (ugory, oziminy) wystawia się budki lub podsypy z mieszankami zbóż (karma wskazana taka jak podczas dokarmiania w hodowcy kuropatw). W tym okresie główny pokarm stanowić będą oziminy. Wypuszczanie kuropatw powinno odbywać się w godzinach przedpołudniowych. W zależności jak były przetrzymywane kuropatwy u hodowcy, można wypuszczać jedną z dwóch metod. Jeżeli kuropatwy przetrzymywane były osobno (to znaczy z podziałem na kury i koguty) wypuszcza się łącząc je w pary w specjalnych mini wolierkach. Umieszczoną w mini wolierach parkę kuropatw trzeba przetrzymać do momentu tokowania kogutka, zwykle jest to około kilkunastu minut i następnie z odległości takiej aby nie płoszyć ptaków za pomocą linki otwiera się wolierkę i wypuszcza ptaki. W jednym miejscu należy wypuszczać dwie, trzy parki w odstępie kilkudziesięciu minut, następnie przenieść się w kolejne wybrane miejsce i czynność powtórzyć. Jeżeli kuropatwy były przetrzymywane razem (kurki z kogutkami) można pokusić się o wypuszczenie małych stadek do 10 sztuk z lekką przewagą kogutków. Zaletą wiosennego wypuszczania jest fakt, że nie muszą zmagać się z zimowymi warunkami atmosferycznymi i przystępują do toków.

Wadą natomiast jest zbyt późne wypuszczenie ptaków, które nie pozwoli im dostatecznie poznać terenu i przystąpić do lęgów.

Jesienne wypuszczanie:

Zachęca się do przygotowania podsypów, najlepiej w takim kształcie w jakim były u hodowcy. Ułatwi się w ten sposób odnalezienie ich przez ptaki. Kluczowy jest dobór miejsc w którym mają być wypuszczane ptaki. Miejsca wypuszczania lokalizować z dala

od wysokich drzew, które często są czatownią drapieżników skrzydlatych, najlepiej z dużą ilością miedz, mozaikowością upraw. Dogodnym miejscem do wypuszczania są zboża, rzyska oraz plantacje buraków i ziemniaków. Wypuszcza się kuropatwy powyżej 12 tygodnia życia. Jesienną reintrodukcję kuropatw można rozpocząć z początkiem sierpnia i w zależności od warunków pogodowych może ona trwać do listopada.

Młode ptaki wypuszczamy w grupach od 20 do 30(40) osobników, co ułatwi im przetrwanie zimy. Klatki z ptakami zaleca się ustawić w plantacji zboża, buraków lub ziemniaków, następnie ostrożnie otworzyć wyjście i oddalić się. Schronienie w wyższej roślinności pozwoli im spokojnie wyciec z klatek. Po oddaleniu się ptaków na około 30 metrów można zabrać klatkę i przejechać w inne miejsce. W czasie wypuszczania nie należy ptaków wyrzucać z klatek na siłę lub wypuszczać ich z ręki, gdyż rozproszonym ptakom będzie ciężko się odnaleźć.

Młode kuropatwy wypuszcza się w godzinach popołudniowych, żeby miały jeszcze czas na zapoznanie się z terenem a jednocześnie nie były zlokalizowane przez drapieżniki. Gdy w łowisku jest jeszcze duża populacja lisa można ptaki przed wypuszczaniem delikatnie spryskać preparatami o zapachu ludzkiego potu.

Zaletą jesiennego wypuszczania kuropatw jest to, że mają one dużo dostępnego pokarmu na polach, dogodne i liczne schronienia oraz czas na zapoznanie się z terenem, w którym na wiosnę przyszłego roku założą gniazda. Wadą natomiast jest to, że muszą przetrwać zimę i w tym trudnym momencie musimy im pomóc.

Ocena populacji, inwentaryzacja:

Stare powiedzenie syberyjskich myśliwych mówi „Aby mieć więcej zwierzyny, musisz najpierw wiedzieć ile masz jej teraz”. Najbardziej pomocne w inwentaryzacji są metody:

- wiosenne liczenie tokujących kogutów,
- zimowe liczenie stadek .

Sposób przeprowadzania monitoringu stanowi **Załącznik nr 8** do niniejszego Programu.

Załącznik nr 1 HARMONOGRAM WDROŻENIA PROGRAMU WSIEDLANIA KUROPATWY W NADLEŚNICTWIE KWIDZYN NA LATA 2017-2026

ROK	ZADANIA DO WYKONANIA	KOSZT [zł]
2017	1. Przygotowanie terenu pod zagospodarowanie poletka – lokalizacja Wiszary, pole 1,6 ha (Załącznik nr 2 - WZROCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA POLETKA DLA KUROPATWY, Załącznik nr 6 – Plan zagospodarowania pola na lata 2017-2018) 2. Wsiedlenie kuropatw – (Załącznik nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENY WSIEDLEŃ) 3. Redukcja drapieżników (szczególnie lisów- cały rok) 4. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (40-50% kuropatw w miejscu wyznaczonym na dany rok , 50% w stadkach po 20-40 osobników w pozostałych terenach wsiedleń) 5. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) i zestabilizowanie budek stałych na terenach wsiedleń - liczba budek w Tabeli do niniejszego Załącznika 6. Wstępne przygotowanie do założenia drugiego poletka – lokalizacja Tralewo – grunty własne Nadleśnictwa. 7. Przedstawienie programu zwiększania liczebności zwierzyny drobnej na terenie Nadleśnictwa Kwidzyn starostwom, gminom, kołom łowieckim. Podjęcie współpracy ze starostwami (sztumskie, kwidzyńskie) w zakresie dofinansowania na zakup kuropatw. Współpraca ze Zdzisławem Kamienieckim w zakresie merytorycznego wsparcia działań w ramach Programu. Przekazanie obowiązków i wszelkich informacji leśniczemu obrębu Ryjewo uświadamiając znaczenie zwierzyny drobnej i konieczność jej ochrony poprzez odpowiednie działania. 8. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 9. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 10. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy, przyznawania czynszu dzierżawnego (spotkania rokrocznie można połączyć z Centrum Doradztwa Rolniczego w Kwidzynie, które w okresie grudzień-marzec organizuje spotkania z rolnikami w zakresie dopłat) 11. Zebranie od Kół Łowieckich deklaracji przystąpienia do Programu (wzór deklaracji – Załącznik 9) 12. Wystąpienie do RDOŚ o odstrzał krukowatych. 13. Przygotowanie ulotki informacyjnej skierowanej głównie do rolników zachęcając do poprawiania warunków bytowych dla kuropatwy pokazując korzyści z tego płynące	Szczegóły w załączniku : Zestawienie kosztów – stanowi Załącznik nr 5 do niniejszego Programu
2018	1. Konserwacja urządzeń łowieckich 2. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 3. Założenie nowej remizy (Lokalizacja pkt 3) - wiosna 4. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (40-50% kuropatw w miejscu wyznaczonym na dany rok , 50% w stadkach po 20-40 osobników w pozostałych terenach wsiedleń) według Załącznika nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENÓW WSIEDLEŃ 5. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu) 6. Zagospodarowanie poletka Wiszary (wiosna/lato) 7. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) -należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 8. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 9. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 10. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy przyznawania czynszu dzierżawnego. 11. Artykuł do gazety na temat realizowanego Programu i konieczności ochrony kuropatwy (nagłośnienie w lokalnych mediach) 12. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10) 13. Zagospodarowanie poletka – lokalizacja Tralewo (wiosna/lato)	10.000-18.000
019	1. Pielęgnacja zakrzaczeń, nasadzenia krzewów i drzew owocowych w pobliżu istniejącego poletka na Wiszarach. 2. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 3. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (40-50% kuropatw w miejscu wyznaczonym na dany rok , 50% w stadkach po 20-30 osobników w pozostałych terenach wsiedleń) według Załącznika nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENÓW WSIEDLEŃ 4. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 5. Zagospodarowanie poletka Wiszary (wiosna/lato)	10.000-18.000

	6. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 7. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 8. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Przekazanie starostwom, gminom ulotek informacyjnych na temat realizowanego Programu i konieczności ochrony kuropatwy. 9. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu) 10. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10)	
2020	1. Założenie nowej remizy dla kuropatw w pobliżu miejsca wsiedlania – wiosna (remiza śródpolna) 2. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 3. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (40-50% kuropatw w miejscu wyznaczonym na dany rok , 50% w stadkach po 20-30 osobników w pozostałych terenach wsiedleń) według Załącznika nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENÓW WSIEDLEŃ 4. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 5. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu)	10.000-18.000
	6. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 7. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 8. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. 9. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10)	
2021	1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Utworzenie nowej remizy – należy zlokalizować w terenie wyznaczonym zgodnym z Załącznikiem nr 4. Nasadzenia krzewów w m-cach wsiedleń. 3. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (40-50% kuropatw w miejscu wyznaczonym na dany rok , 50% w stadkach po 20-30 osobników w pozostałych terenach wsiedleń) według Załącznika nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENÓW WSIEDLEŃ 4. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 5. Pielęgnowanie zadrzewień i zakrzaczeń w miejscach wsiedleń, nasadzenia krzewów	10.000-18.000
	6. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 7. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy, przyznawania czynszu dzierżawnego. 8. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu) 9. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10)	
2022	1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Konserwacja urządzeń łowieckich 3. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (stadka po 20-30 sztuk wsiedlać na tereny wcześniej zasilane kuropatwą) 4. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika	10.000-18.000
	5. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 6. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 7. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy, przyznawania czynszu dzierżawnego. 8. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu) 9. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10)	

2023	1. Renowacja istniejących remiz (usuwanie niektórych krzewów w celu dopuszczenia światła do roślinności zielnej, dosadzaniu niskich krzewów i krzewinek) 1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (stadka po 20-30 sztuk wsiedlać na tereny wcześniej zasilane kuropatwą) 3. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 4. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu)	10.000-18.000
	5. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 6. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 7. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy przyznawania czynszu dzierżawnego. 8. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10)	
2024	1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200-400 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (stadka po 20-30 sztuk wsiedlać na tereny wcześniej zasilane kuropatwą) 3. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika	10.000-18.000
	4. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 5. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 6. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. Zorganizowanie prelekcji w ramach organizowanych spotkań z rolnikami w ośrodkach doradztwa rolniczego na terenie powiatu kwidzyńskiego, sztumskiego. Prelekcja na temat wprowadzanego programu, konieczności dzierżawienia przez Nadleśnictwo gruntów, jakie posłużą za miejsce wsiedlania kuropatwy. Wyjaśnienie zasad współpracy przyznawania czynszu dzierżawnego. 7. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10) 8. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu)	
2025	1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Pielęgnowanie zadrzewień i zakrzaczeń w miejscach wsiedleń 3. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (stadka po 20-30 sztuk wsiedlać na tereny wcześniej zasilane kuropatwą) 4. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika	10.000-18.000
	5. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 6. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 7. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. 8. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10) 9. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do niniejszego Programu)	
2026	1. Redukcja drapieżników szczególnie lisów- cały rok 2. Zasiedlanie łowiska kuropatwą z chowu – 200 sztuk (sierpień-listopad) stosunek płci 1:1 (stadka po 20-30 sztuk wsiedlać na tereny wcześniej zasilane kuropatwą) 3. W miejscu występowania kuropatwy rozkładanie budek czasowych – dokarmianie (rozkładanie : październik, składanie : marzec) – należy dokonać aktualizacji liczby budek uzupełniając tabelę do niniejszego Załącznika 4. Monitoring liczebności (Załącznik nr 8 do Programu)	10.000-18.000
	5. Warsztaty edukacyjne z młodzieżą, dziećmi i społeczeństwem wiejskim 6. Współpraca z Powiatowym Inspektorem Weterynarii w Kwidzynie, Sztumie, Malborku w zakresie pozyskania lisów 7. Współpraca z Centrum Doradztwa Rolniczego i ARiMR. 8. Sporządzenie sprawozdania z realizowanych działań i osiągniętych efektów (wzór sprawozdania – Załącznik 10) 9. Organizacja spotkania połączona z prelekcją na temat zrealizowanego Programu, przedstawienie sytuacji zwierzyny drobnej w Nadleśnictwie Kwidzyn.	

Nadleśnictwo Kwidzyn na terenie gospodarowanym przez OHZ pokrywa koszty ze środków własnych uwzględniając dotacje ze starostw i ewentualnych źródeł. Koła Łowieckie realizują Program ze środków własnych i innych źródeł.

Tabela do Załącznika nr 1

		Liczba budek stałych						Liczba budek czasowych					
Rok	Nr rejonu wsiedleń	1	2	3	4	5	6	1	2	3	4	5	6
2017		2	1	1	2	1	1	4	2	3	4	3	6
2018													
2019													
2020													
2021													
2022													
2023													
2024													
2025													
2026													

Załącznik nr 2 WZROCOWY PLAN ZAGOSPODAROWANIA POLETKA DLA KUROPATWY

1. Minimalna powierzchnia – 1,6 (na takiej powierzchni jedna remiza)
2. Podział na 3 kwatery (w schemacie poniżej):

I. Krzewy i rośliny wieloletnie : 20% powierzchni

- krzewy – głóg, leszczyna, jeżyna fałdowana, malina właściwa, aronia czarna, porzeczka, tarnina
- trawy koszone i niekoszone – np. kostrzewa, rajgras angielski (życica)
- żyto świętojańskie (stuletnie)
- miskantus
- chwasty, kończyna czerwona, rośliny motylkowe (lucerna), rośliny strączkowe (seradela, łubin, wyka)
- topinambur

II. Rośliny jednoroczne – wysiew i sadzenie wiosną, uprawa jesień/wiosna – 40% powierzchni

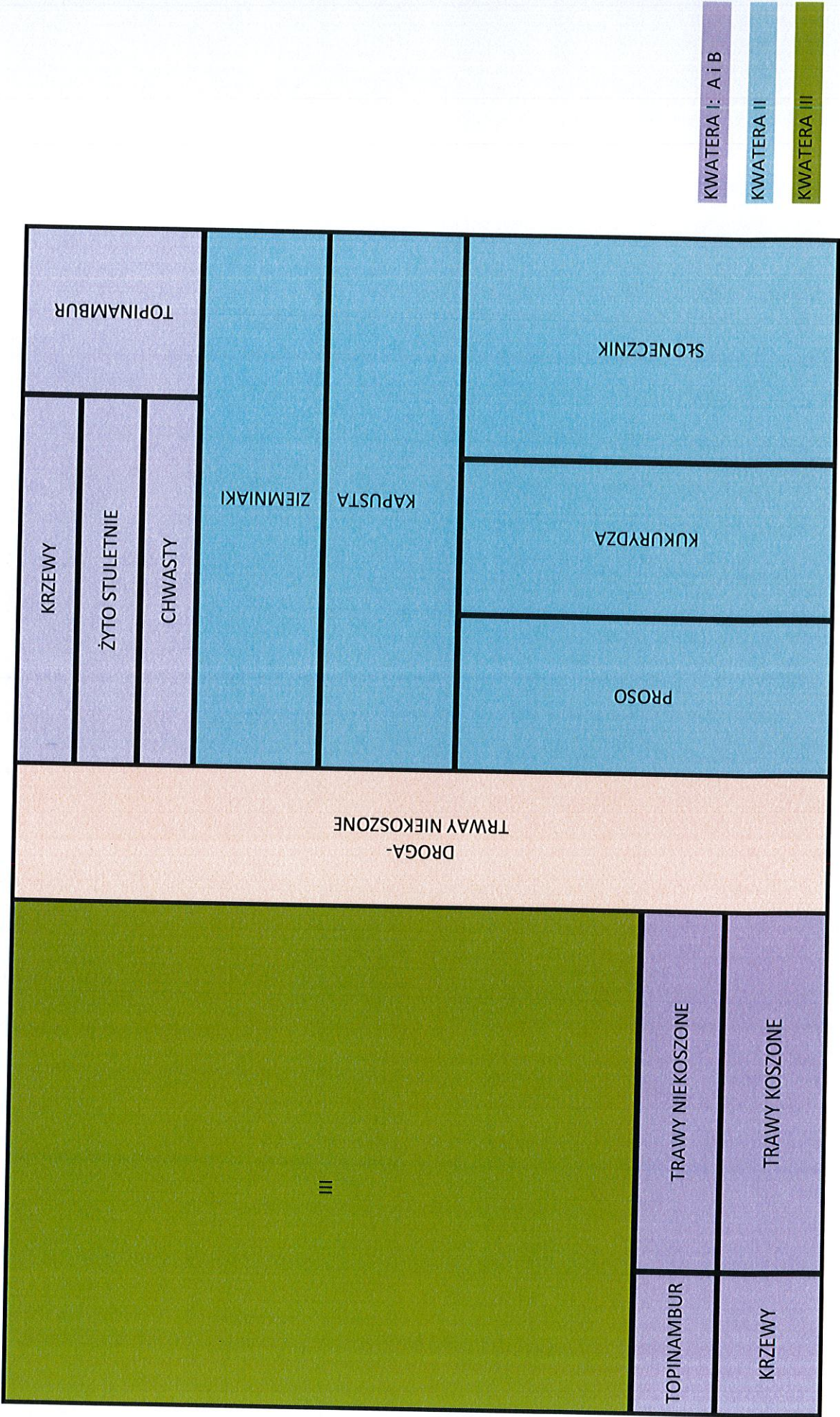
- ziemniaki	- słonecznik
- kapusta	- kukurydza
- jarmuż	- brukiew
- proso	- buraki
- gryka	- pszenica
- owies	- owies
- łubin	

III. Rośliny jednoroczne – uprawa sierpień/wrzesień, wysiew, sadzenie – 40 % powierzchni

- rzepak
- oziminy (jęczmień, wyka ozima, pszenica, żyto) – siane jesienią
- gryka
- rośliny – poplon – seradela, facelia , peluszka, gorczyca. Zalecane jest również pozostawianie odłogów. Minimalna powierzchnia to 0,3 ha, a szerokość 20 m.

Przykład zagospodarowania pola dla kuropatwy z podziałem na III kwatery

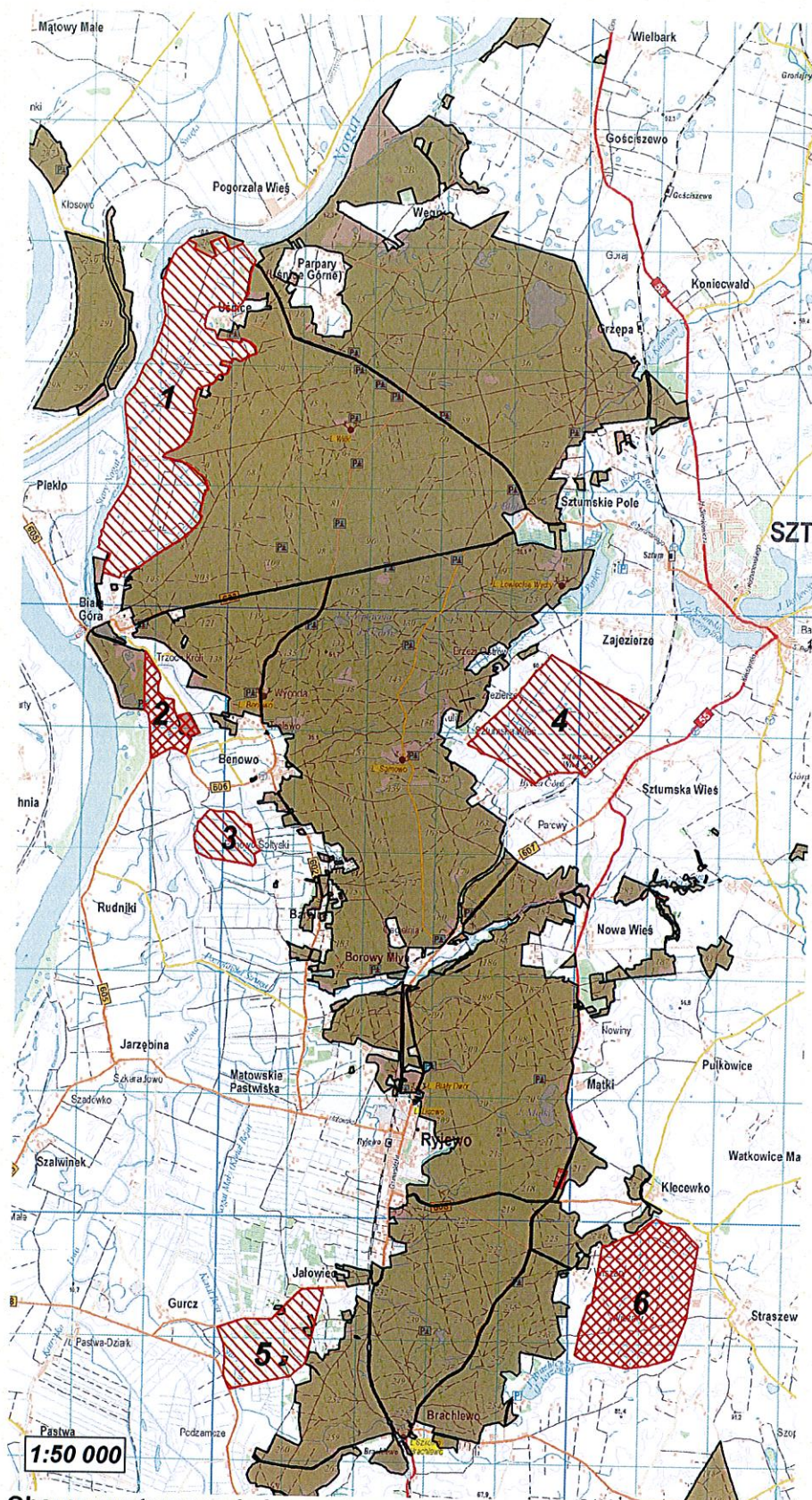

**Załącznik nr 3 PRZYKŁADOWY HARMONOGRAM CZASOWY PRAC
WYKONYWANYCH NA POLETKU DLA KUROPATWY**

Miesiąc	Zadania do wykonania	Zapotrzebowanie	Środki finansowania	Osoba odpowiedzialna	Uwagi
I	uzupełnianie podsypów dla kuropatw tzw. budki stałego dokarmiania (co dwa tygodnie, a w przypadku śnieżnych zim co tydzień), przegarnianie pokrywy śnieżnej (jeśli jest)- na powierzchni od 3-10 m ² w celu udostępnienia pokarmu-oziminy	świeże ziarna, poślady, plewy, chwasty z mieszanką owsa i pszenicy, gryka, rzepak przy podsypach dokładać grubego piasek (piasek jest gastrolitem ułatwiającym trawienie)	własne	Andrzej Bołkowski Dariusz Krystkiewicz, Adrian Wiśniowski	Informacje zawarte również w Załączniku nr 2 do niniejszego Programu
II					
III					
IV					
V	Wysiew owsa, sadzenie	Nasiona zbóż			
VI	ziemniaków, roślin				
VII	kapustnych, pszenicy				
VIII	wysiew zbóż				
IX	ozimych, rzepaku, gryki, słonecznika, łąbinu, wsiedlanie kuropatw w łowisko	Kuropatwy np. 12 tygodniowe – 200-400 sztuk	Środki własne i inne np. ze starostw		
X					
XI	Dokarmianie kuropatw	Jak w miesiącach I-III	własne		
XII					

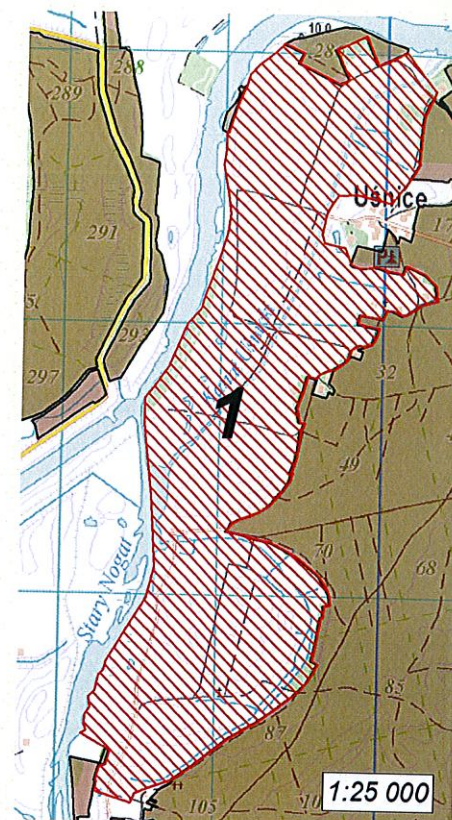

Miejsca wsiedleń kuropatw na terenie Ośrodka Hodowli Zwierzyny Nadleśnictwa Kwidzyn w ramach "Programu wsiedlania kuropatwy"

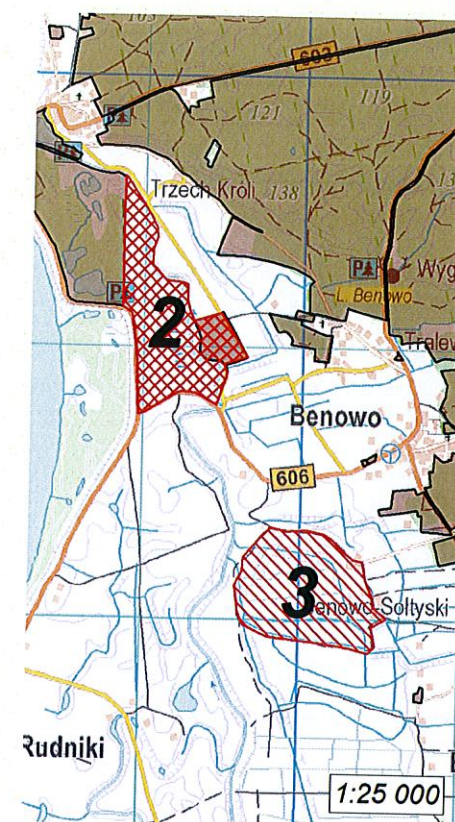

Obszar występowania kuropatwy

- 1 - 6 – Rejony wsiedleń
- 2, 6 – Rejon wsiedleń zagospodarowany we wzorcowe poletko

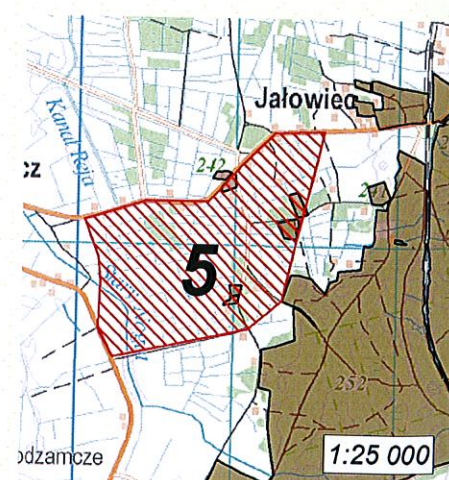
Obszar nr 1 Biała Góra

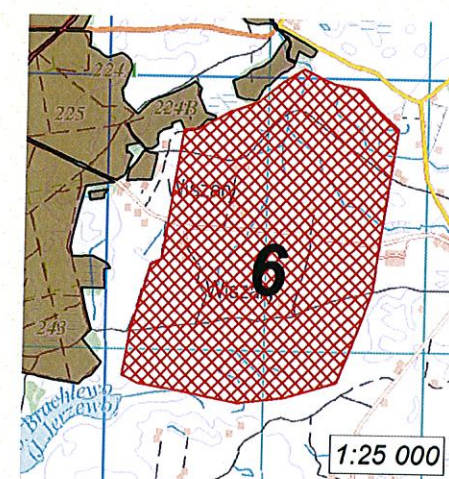
Obszar nr 2 Tralewo i nr 3 Barcice

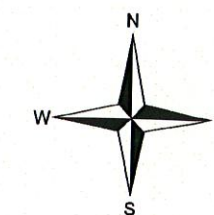
Obszar nr 4 Zajezerze

Obszar nr 5 Jałowiec

Obszar nr 6 Wiszary

Załącznik nr 5 ZESTAWIENIE KOSZTÓW W 1 ROKU REALIZACJI PROGRAMU I KOSZTÓW STAŁYCH I COROCZNYCH

Koszt poniesiony w pierwszym roku wdrażania Programu na terenie OHZ Wydry jest wyższy (zagospodarowanie pola o powierzchni 1,6 ha na Wiszarach).

Koszty inwestycyjne - poniesione jednorazowo w celu zagospodarowania pola:	Ilość	Koszt [zł]
1. Budowa punktów obserwacyjnych - ambona	1	1000
2. Podsypy (schemat w Załączniku nr 7 do niniejszego Programu)	2	400
3. Zagospodarowanie powierzchni pod wsiedlanie kuropatwy	1	4000
4. Wykonanie piaskowni dla kuropatw (opis w Załączniku nr 7 do niniejszego Programu)	2	200
5. Wykonanie budek czasowych-rozkładanych "za kuropatwą" (schemat w Załączniku nr 7 do niniejszego Programu)	100 budek / 100 kuropatw	100zł /1 szt
6. Koszty coroczne:		
1. Zakup kuropatw	200-400	6000-12000
2. Zakup karmy do podsypów	100 kg/100 kuropatw	300
3. Konserwacja urządzeń łowieckich		300
4. Opłata czynszu za wydzierżawienie pola na Wiszarach (pole o pow. 1,6 ha)		1700
5. Edukacja, warsztaty z dziećmi i młodzieżą, materiały informacyjne		500

Łączne koszty roczne – 10.000-18.000 zł

Łączne koszty w okresie 10-letnim – około 180.000 zł

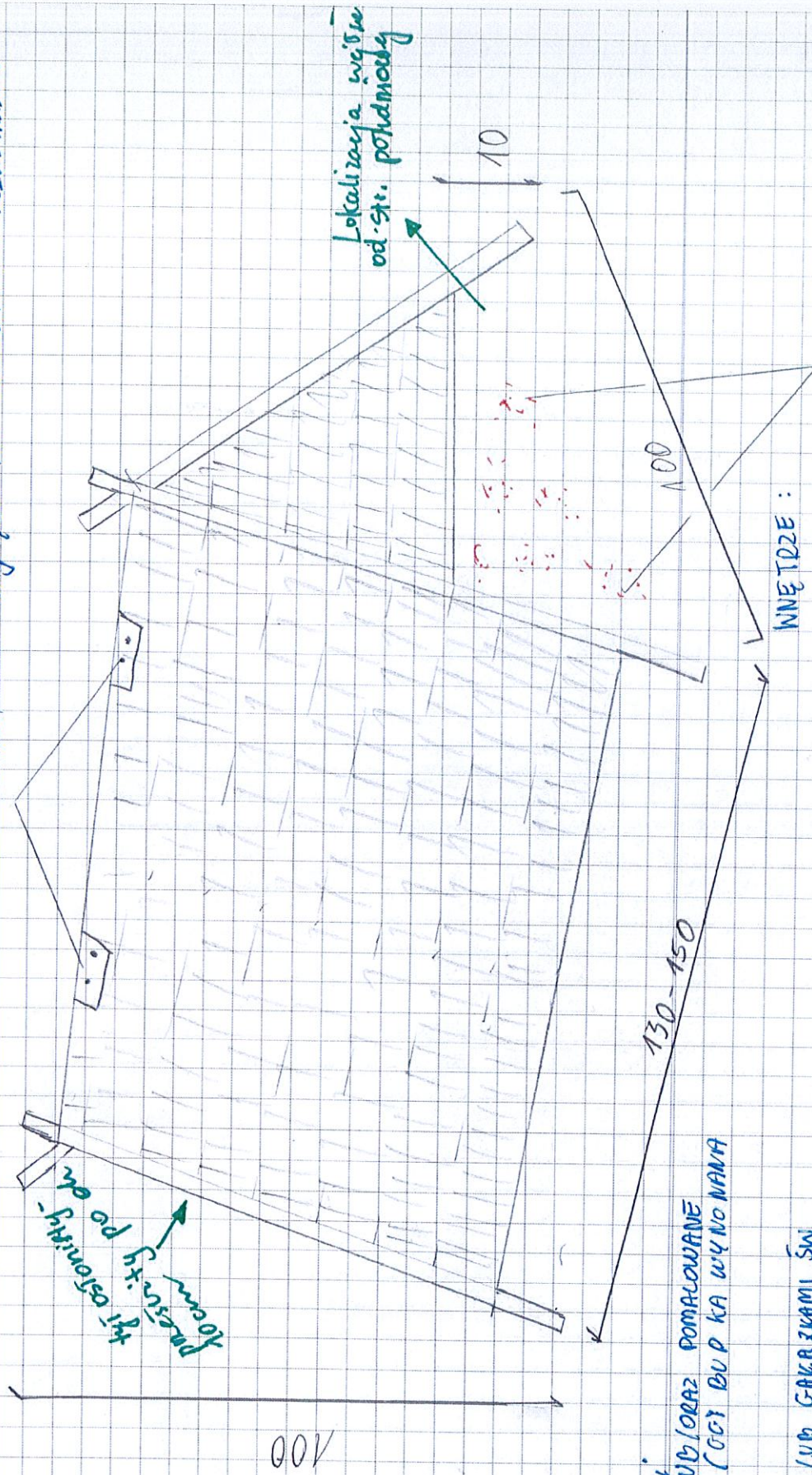

[illegible]

PROJEKT BUDKI CZASOWEJ DO DOKAMIANIA KURÓPATU

ZAWIASY POZWALAJĄCE NA SKŁADANIE I ROZKŁADANIE

OPIS TECHNICZNY:

- WYKONANE Z ŻERDZI.
 - POKRYTE PAPĄ LUB/ORAZ POMALOWANE
 FARBĄ BITUMICZNĄ (COY BUDKA WYNOJANA
 Z DESEK)

- POKRYTE TRZCINĄ LUB GĄSZKAMI ŚN.
 - ZKĄCZONE NA GÓRZE ZAWIASAMI.

WNĘTRZE:

- KARMIA ZŁOŻ: rzepak, pszenica, posład, nasiona
 chwastów,
 ziemię, dodatkowo pasza z konaryny i seradeli +
 + pasza soczysta: rośliny kapustne, marchew
 buraki, cebule np. jabłko
 Można zaprojektować tylko jedno wejście, pozostałe boki osłonić tworząc
 przesłony o ok. 100cm.

ZAWIĄZNIK NR 7

Załącznik nr 7 OPIS I SCHEMAT URZĄDZEŃ ŁOWIECKICH

1. BUDKI CZASOWE – ROZSTAWIANE DODATKOWO W OKRESIE ZIMOWYM

Zaleca się aby na jedno stadko lub parkę przypadało jedno miejsce dokarmiania. Budki zabezpieczają zasypywaniu karmy przez śnieg – wykonane z gałęzi drzew iglastych, słomy, trzciny. W celu ochrony przed krukowatymi, budki powinny mieć jedynie jeden otwarty dostęp, usytuowany od strony południowej, a w pozostałych bokach poczynione prześwity. Tworzy to półmrok pod budką, ptaki krukowate niechętnie tam wchodzi. Budki do dokarmiania ustawiamy już na początku zimy (grudzień) w celu przyzwyczajenia się do nich ptaków, wysypując pod nie początkowo tylko plewy. W miarę potrzeby na plewy dosypuje się właściwą karmę. Co parę dni należy sukcesywnie ją uzupełniać. Można również dokarmiać kuropatwy na tzw. grzebowiskach - tzn. podawać karmę na grubą warstwę plew lub odpadów omłotowych.

Na miejsce dokarmiania doskonale nadają się krzaki tarniny, gdzie kuropatwa lubi przebywać – zabezpieczenie od jastrzębi i innych drapieżnych.

Budki ustawiać dopiero po zinwentaryzowaniu kuropatwy. Po pierwszym śniegu zalecane jest zlustrowanie terenu i zaobserwowanie gdzie kuropatwy się znajdują. Budki ustawić od strony zawietrznej – aby karma nie uległa wywianiu.

W żadnym wypadku nie ustawiać budek przy drzewach, słupach czy liniach energetycznych, gdyż stanowi to doskonałą czatownię dla drapieżnych ptaków.

2. BUDKI STAŁEGO DOKARMIANIA – PODSYPY

Podsypy lokalizować należy na skrajach założonych remiz, ostoj. Są to budki na stałe umieszczone w gruncie. Ich ilość i rodzaj wykładanego pokarmu nie różni się od budek czasowych. Jak zaznaczono powyżej na jedną parkę lub stadko przeznacza się jeden podsyp. Biorąc pod uwagę, że kuropatwa jest ptakiem bardzo terytorialnym i monogamicznym bytuje na areale około 1 ha. Gdy jedno stadko będzie przebywać na takiej powierzchni kolejne musi szukać pożywienia w innym miejscu.

Na planowanej powierzchni Wiszary – pole o powierzchni 1,6 ha – maksymalnie 2 budki (zlokalizować je w miejscach wsiedleń kuropatwy zgodnie z Załącznikiem nr 4 - MAPA LOKALIZACJI WZORCOWYCH POWIERZCHNI I TERENÓW WSIEDLEŃ).

3. POIDŁA

W przypadku braku oczek wodnych na stałych powierzchniach wsiedlania kuropatwy zaleca się ustawianie poidel. Zadowalające jest jedno poidło na powierzchni do 1 ha. Może być wykonane z obciętego dna beczki obłożonego darnią.

4. PIASKOWNICE

Piaskownice to jeden z ważniejszych elementów infrastruktury dla kuropatwy. Zalecana wielkość to kwadrat o powierzchni 6x6 m na spodzie wyłożony agrowłókniną, która ułatwia odprowadzanie wody z piasku i spowalnia przerastanie piaskownicy roślinnością. Dzięki temu kuropatwy mogą pozyskiwać potrzebne im gastrolity i dbać o własną higienę (tzw. paprzyska).

5. AMBONA

Służy ochronie przed drapieżnikami.

Zagospodarowanie remizy dla kuropatwy:

Zaleca się zakładanie dużej liczby remiz o mniejszych rozmiarach (kilka arów). Może być kształtem zbliżona do kwadratu. Na obrzeżach remiza powinna zawierać wysokie trawy (kostrzewa), odporne niskie krzewy, jak na przykład róża czy tarnina. Wewnątrz remizy powinny występować wyższe krzewy, ich wysokość nie powinna przekraczać 2 m. Remiza taka przestanie wówczas pełnić rolę czatowni dla ptaków drapieżnych (wysokie drzewa). Z gatunków jakie mogą stanowić wewnątrz remizy to np. jabłoń dzika, głóg. Nie powinny być sadzone zbyt gęsto, ponieważ kuropatwa potrzebuje dość sporej powierzchni do swobodnego poruszania się. Drzewa owocowe jak jabłoń czy głóg będą stanowiły bogate źródło pokarmu. Centrum remizy powinno być obsiane wyłącznie trawą i pozostać przestrzenią otwartą. Należy pozostawiać niekoszone części tej powierzchni, gdyż stanowić będzie miejsce gniazdowania ptaków lub zimowania owadów. Najkorzystniejszym momentem zakładania remizy jest wiosna lub jesień. **Remizy powinny być oddalone od siebie nie dalej niż 500-1000 metrów.**

Załącznik nr 8 MONITORING LICZEBNOŚCI: WIOSENNE LICZENIA ODZYWAJĄCYCH SIĘ SAMCÓW KUROPATW I ZIMOWE LICZENIE STADEK

W metodzie wiosennego liczenia odzywających się samców kuropatw wykorzystywane jest zjawisko powszechnego odzywania się wiosną samców kuropatw o świcie i zmierzchu, pozwalające zlokalizować i policzyć te ptaki. Liczenie przeprowadzane jest z dziesięciu stałych miejsc rozmieszczonych równomiernie w terenie, położonych z dala od źródeł hałasu (np. ruchliwe szosy) i nie bliżej niż 400 m od lasów lub zwartych zabudowań. Na podstawie średniej liczby słyszanych samców można wyliczyć zagęszczenie kuropatw na jednostkę powierzchni, a następnie ich liczebność w całym terenie.

Odpowiednim terminem liczeń kuropatw tą metodą jest okres od 15 marca do 15 kwietnia.

W wybranych i zaznaczonych na mapie miejscach przeprowadza się jedno liczenie, o świcie lub zmierzchu. Zmierzch jest często porą korzystniejszą, ponieważ rano bardzo intensywnie śpiewają inne ptaki, zagłuszając w ten sposób kuropatwy. Poszczególne miejsca mogą być obstawione w różne dni. W miejscu liczenia należy koniecznie stanąć przed okresem odzywania się kuropatw, czyli przed świtem lub zmierzchem. Intensywna aktywność głosowa tych ptaków rozpoczyna się zwykle około 45 minut przed wschodem słońca lub około 15 minut po zachodzie słońca.

Prowadząc liczenia należy unikać dni deszczowych, okresów znacznych spadków temperatur, a szczególnie większego wiatru.

Podczas liczenia należy cały czas pozostawać w jednym miejscu. **Liczenie polega na określeniu liczby samców kuropatw odzywających się, czyli obecnych w promieniu słyszalności.** Ocenę tą trzeba przeprowadzić na podstawie słyszanych głosów, natomiast nie należy uwzględniać osobników obserwowanych. Problem polega na tym, że kuropatwy mogą w mniejszym lub większym stopniu przemieszczać się, a więc ten sam osobnik może być słyszany kolejno z kilku miejsc. **Sąsiednie osobniki rozróżnia się więc na podstawie jednoczesnego odzywania się lub głosów bezpośrednio po sobie następujących.** Na przykład jeśli z jakiegoś rejonu słychać było głos dobiegający kolejno z trzech miejsc, ale z poprzednich miejsc już nic się nie odezwało, oznacza to, że w rejonie tym występował tylko jeden osobnik. Jednak jeśli na przykład w jednym rejonie słyszeliśmy głosy z wielu miejsc, ale jednocześnie lub na przemian odzywały się 3 samce, przyjmujemy właśnie tą liczbę.

Cześć przemieszczeń to przeloty z miejsca na miejsce, które zwykle można usłyszeć (furkot skrzydeł, okrzyki) i stąd łatwiej je uwzględnić.

Ocena liczby odzywających się kogutów kuropatw staje się trudniejsza, jeśli z danego miejsca słyszeć około 10 lub więcej osobników. W takiej sytuacji najlepiej teren wokół miejsca liczenia podzielić na 2-4 części, wykorzystując obecne w terenie granice, jak drogi lub rowy. Następnie można skupiać uwagę kolejno na poszczególnych częściach i osobno w każdej z nich określić liczbę odzywających się samców, rejestrując przy tym ewentualne przemieszczenia pomiędzy częściami. Liczenie ułatwia fakt, że często wzmożona aktywność głosowa następuje kolejno w poszczególnych częściach terenu, ponieważ jeden odzywający się samiec prowokuje inne, przebywające w pobliżu.

Liczenia te powinny obejmować tylko koguty, a tymczasem zdarza się, że sporadycznie odzywają się także kury, których nie powinno się uwzględniać. Głos samicy jest identyczny jak głosy kuropatw słyszane w jesieni i zimie. Jest to krótkie "czirik", znacznie różniące się od tokowego okrzyku samca - dłuższego "czyrrryk". Intensywne odzywanie się kur jest jednak rzadkim zjawiskiem, więc nie stwarza większego problemu. W przypadku wątpliwości, co zdarza się przy głosach dobiegających z dużej odległości, przyjmujemy, że wydawane są przez samca.

Liczenie kończymy z chwilą wyraźnego spadku aktywności głosowej kuropatw, czyli zwykle po 20-30 minutach od pierwszego usłyszanego głosu. Przy niskich zagęszczeniach kuropatw okres aktywności głosowej może być znacznie krótszy.

Uzyskanie poprawnych wyników zależy od właściwego podejścia do określania liczby kogutów - **nie liczy się z ilu miejsc odzywały się, ale na podstawie opisanych reguł określa się, ile osobników odzywało się (było obecnych) w promieniu słyszalności**. Zwykle nie sprawia to zasadniczych trudności dla osób bez poważnych wad słuchu. Przed rozpoczęciem liczeń warto jednak przeprowadzić chociaż jedną próbę w dowolnym miejscu w terenie.

Jeżeli w danym roku zasiedla się kuropatwy w okresie wiosennym, liczenia należy przeprowadzić przed ich wypuszczeniem, a jeśli jest to niemożliwe, informację o zasiedleniach należy podać w rubryce „Uwagi”.

Dysponując kilku lub kilkunastoosobową grupą taksatorów można ich rozstawić wcześniej na wybranych punktach w których nasłuchy będą prowadzone powtórnie.

Taksatorzy powinni orientować się w terenie, gdyż każdego odzywającego się samca powinni rejestrować, nanosząc kierunek, z którego był słyszany, na plan

sytuacyjny. Sposób ten jest przydatny do prowadzenia nasłuchów na niewielkich powierzchniach (1 punkt na 500 ha pól). Po zakończeniu liczenia podsumowujący inwentaryzację może nanieść grające ptaki na mapę i wyznaczyć w ten sposób lokalizację rewiru kuropatwy. Stałe punkty nasłuchiwań i transekty pozwalają na określenie powierzchni (na podstawie mapy), na jakiej rejestrowane były kuropatwy. Zagęszczenie kuropatw (par) można wówczas określić przeliczając liczbę odzywających się kogutów na powierzchnię pełną obwodu.

Zimowe liczenie stad kuropatw

Bardzo niskie stany kuropatw często nie pozwalają na oszacowanie ich zagęszczenia metodą taksacji. Ptaków może być po prostu zbyt mało, a stadka tak rozrzucone po terenie, że taksatorzy mogą nie natrafić na ptaki, tym samym zaniżając ich liczebność. W takiej sytuacji pomocna może się okazać metoda wyszukiwania i liczenia stad w czasie zalegania śniegu. Prace terenowe, podobnie jak w przypadku taksacji pasowych, należy rozpocząć od kameralnego podziału obwodu na niewielkie rejony dostępne podczas jazdy samochodem. Zimowym zwyczajem kuropatw bywa to, że potrafią zalegać niekiedy bardzo blisko dróg i zabudowań. Nie wiadomo, czym to jest spowodowane, niemniej jednak zjawisko to może być wykorzystywane podczas liczenia stad. W teren należy wyruszyć przy dobrych warunkach pogodowych.

Lekki mróz i niewielka pokrywa śnieżna zdecydowanie sprzyjają obserwacjom. Wolno objeżdżając wyznaczone sektory, myśliwi wypatrują dobrze wówczas widocznych stadek. Ważne jest, aby nie spłoszyć kur, ani w czasie przejeżdżania przy stadzie, ani w trakcie podejścia pieszego do miejsc potencjalnych ich lokalizacji. Mogą nimi być skraje pól w pobliżu linii domostw lub skraje przydomowych małych upraw i sadów, często zakładanych na tyłach zabudowań gospodarczych. Obserwatorzy powinni nanosić lokalizację kuropatw na mapy i w miarę możliwości liczyć ptaki w stadkach. Tak zebrane informacje należy podsumować, a przy podobnej pogodzie – powtórzyć akcję liczeń jeszcze przynajmniej dwukrotnie. Metoda liczenia stad oczywiście nie odpowie z dużą dokładnością, jakie jest zagęszczenie kuropatw w łowisku. Uzyskamy w ten sposób raczej dane szacunkowe. Niemniej jednak, po powtórnym spotkaniu kur w pobliżu poprzednich lokalizacji, jest to sygnał dla gospodarzy łowiska, aby pospieszyć w ten rejon z posypem, tradycyjną kuropatwianą budką (których niekiedy rozrzutne ustawianie wzdłuż dróg nie jest uzasadnione) lub – by zwrócić na te miejsca większą uwagę podczas indywidualnych polowań na

drapieżniki. Jakże często nie zdajemy sobie sprawy, że stado kuropatw przy niewielkim ich zagęszczeniu w łowisku, które dodatkowo „szczelnie” wypełniają terytoria drapieżników, jest z góry skazane na zagładę, jeśli myśliwy nie podejmie zdecydowanych działań w stosunku do lisów, kun i innych drapieżców. Dodatkową zaletą liczenia zimowych stadek jest ułatwiony wybór miejsc przyszłych wsiedleń ptaków fermowych. Należy bowiem wyjść z założenia, że skoro są jeszcze w naszych obwodach miejsca zasiedlone przez kuropatwy, to być może przeżycie ptaków hodowlanych będzie w tych miejscach większe, a przystąpienie do lęgów i ich wyprowadzenie odniesie większy sukces (Nasiadka, Dziedzic, 2014)